

МАМОНТИ У ПАРИЖІ (Міжнародна виставка «У часи мамонтів»)

17 березня 2004 р. у Парижі у Великій галереї еволюції (La Grand Galerie de l'Evolution) відкрилася міжнародна виставка «У часи мамонтів».

Велика галерея еволюції, експозиція якої розташовувалася на площі 6000 м², розповідає про розвиток життя на Землі. Сама Галерея входить до складу Національного музею природознавства (Muséum national d'Histoire naturelle) — культурного та науково-дослідницького закладу, відомого не лише у Франції, а й далеко за її межами. Цей заклад створений ще 1793 р. До його складу крім Галереї еволюції входять палеонтологічний, анатомічний, мінералогічний, геологічний та плеоботанічний музеї, ботанічний сад, бібліотека-медіатека, оранжерея ботанічного саду, звіринець, зоосад, музей Людини тощо. Національний Музей природознавства є одним з провідних осередків міждисциплінарного вивчення навколишнього середовища та його взаємовідносин з людиною.

Зорганізована виставка повністю відповідає науковому міждисциплінарному напрямку, який є пріоритетним у роботі Музею.

Отже, виставка «У часи мамонтів» у Парижі. Великі афіші із зображенням мамонта заповнили місто. Підготовці виставки, моменту її відкриття було присвячено багато сюжетних радіо- та телепередач, статей у газетах і журналах. На виставці репрезентовано матеріали із Франції, України, Росії, Чехії, Польщі, США. Уперше в одному місці зібрано експонати та ілюстративний матеріал, який відкриває публіці МАМОНТА — цього викопного ссавця, його середовища проживання та роль у житті його сучасника — первісної людини. В експозиції виставки можна виділити кілька аспектів:

- навколишнє середовище за часів мамонта;
- мамонт як фізичний об'єкт;
- мамонт — об'єкт полювання первісної людини;
- мамонт і матеріальна культура;
- мамонт у мистецьких витворах первісної людини.

Усі експонати виставки можна назвати унікальними: скелет мамонта з острова Ляхов, що був подарований Франції у 1912 р., мамонтеня Діма, кістки мамонта з Колумбії, що вражають своїми розмірами, муміфіковані органи мамонта (нога із залишками хутра, вуха), зразки волоссяного покриву тощо.

© Л.В. КУЛАКОВСЬКА, 2004

Досить добре передано навколишнє середовище часу існування мамонта та його попередників: тваринний та рослинний світи.

Значна частина експозиції присвячена культурі первісної людини за часів мамонта. Першим експонатом цього розділу є виконана французькими колегами реконструкція житла із кісток мамонта із Мізіна, яка, на жаль, досить далеко від оригіналу. В інтер'єрі — оригінальні кістки мамонта з геометричним орнаментом із Мізіна (лопатка, дві нижні щелепи, гомілкорова кістка, фрагмент тазової, оброблені фрагменти бивня мамонта, молотки з рогу північного та гігантського оленя). Наступний та заключний розділ експозиції присвячено духовній культурі людини, яка тим чи іншим чином була пов'язана з мамонтом (зразки мобільного мистецтва, знаряддя праці та зброя із бивня мамонта, зображення самого мамонта у скульптурному та графічному виразі).

Найбільш презентативною є колекція антропоморфної пластики: жіночі статуетки з Костьонок, Гагаріного та Мальти (Росія), Дольніх Вестоніч (Чехія), Леспюг, Брассампуї та Ложері Ба (Франція), відома «іграшка» на шарнірах із Брно (Чехія), фантастична фігура чоловіка з головою лева із Голенштайна та зображення мамонта і коня із Фогельхерда (Німеччина), серія зооморфних фігурок із Павлова (Чехія), унікальна біжутерія із Мальти та Мізіна. Надзвичайний інтерес становить бумеранг (Польща), виготовлений з цілого фрагмента бивня.

Україна на виставці «У часи мамонтів» була представлена двома організаціями: Інститутом археології НАН України та Національним музеєм історії України, які експонували матеріали з верхньопалеолітичної стоянки Мізіна, що на Чернігівщині. І це певною мірою символічно. Дослідником Мізіна був Хведір Вовк, який з 1887 до 1905 р. жив, навчався та працював у Парижі, саме в Національному музеї природознавства. Саме тут у 1909 р. були знайдені шедеври палеолітичного мистецтва — схематичні жіночі фігурки із бивня мамонта, щедро прикрашені меандровим та ялинковим орнаментами, унікальний браслет із суцільної бивневої пластини. Саме їх надав Національний музей історії України для виставки «У часи мамонтів».

У 1950—1960 рр. розкопки Мізіна відновила експедиція Інституту археології під керівництвом д. і. н. І.Г. Шовкопляса. У

відкритий ним житловій споруді № 1 було знайдено комплект кісток мамонта з геометричним орнаментом, нанесеним червоною вохрою, який повторював гравіровані меандрові та ялинкові візерунки на статуетках і браслеті. Окрім цих речей тут знаходився браслет, виготовлений з п'яти вузьких бивневих пластин, оздоблених ялинковим малюнком. Автор досліджень І.Г. Шовкопляс інтерпретував їх як мистецькі твори, що прикрашали інтер'єр будівлі, припускаючи, що вони могли бути прикріплені на стіні¹. Згодом член-кореспондент АН УРСР С.М. Бібіков запропонував досить сміливу на той час гіпотезу, інтерпретувавши цей комплект як найдавніші музичні інструменти розряду ударних. Організатори виставки не взяли на себе сміливість репрезентувати цей сюжет на виставці. Проте саме цією версією зацікавився Інститут координації досліджень музичної акустики (IRCAM).

Слід зауважити, що всі експонати є оригіналами, за винятком реконструкції мізинської будівлі. Тут доводиться лише прикро зауважити, що розкопані Інститутом археології залишки мізинської будівлі стали недосяжними для наших співробітників, а також для світового загалу. Реконструкція житла вже близько 10 років не експонується у Національному науково-природничому музеї НАН України, а керівництво музею менше за все зацікавлене в популяризації та престижі української науки.

Окрім оригінальних експонатів на виставці представлено багато фотографій, пов'язаних з експедиціями до Сибіру, США, а також панно (гrotti Шове, Руфіньяк тощо). Слід зазначити, що подання матеріалу на тематичних виставках у Франції, як і скрізь за кордоном, зазвичай супроводжується пояснювальними текстами, великою кількістю ілюстративного матеріалу, експериментальними відеосюжетами, майже обов'язковою анімацією. Особливий успіх має незвичайний тест на вміння побудувати житло із кісток мамонта. Виставка користується великим успіхом не тільки у науковців і долучених до науки людей, а й у широкого загалу. Серед відвідувачів виставки у залах можна побачити як малюка, так і його бабусю, — задоволення від побаченого отримують усі. У невеличкому коридорі поряд із книгою відгуків у маленькій вітринці виставлено фігурку мамонта з підписом «Пане директоре, я дарую Вам свого маленького мамонта, у якого, на жаль, немає бивнів». Ця дитяча безпосередність маленького француза, який віддав для експозиції свою улюблену іграшку, вочевидь, є найкращою рекламою виставки.

Виставка працюватиме до 10 січня 2005 р.

Відкриття виставки було досить камерним. Екс-міністр досліджень пані Клоді Еньоре досить уважно і з великим інтересом оглянула виставку, мала змогу поговорити з кож-

ним її організатором та учасником. Після цього відбулися публічне відвідання виставки та лекція відомого вченого Іва Копенса.

На відкриття були запрошені офіційні представники від України: директор Інституту археології НАН України академік НАН України П.П. Толочко, завідувачка відділу «Археологічний музей» Інституту к. і. н. Л. Кулаковська та старший науковий співробітник відділу кам'яної доби Інституту к. і. н. Д. Нужний, директор Національного музею історії України проф. С.М. Чайковський.

Звичайно ж, успіх виставки залежав від її організаторів, зокрема наукових комісарів: проф. Алана Фуко, д-ра Паскаля Тассі та д-ра Марілен Пату-Матіс. До виставки було видано каталог², альбом виставки³, книгу для дітей⁴ та спеціальний номер журналу «Dossier pour la Science», в якому надруковано статті співробітників Інституту археології НАН України⁵.

У рамках виставки та угоди про наукове співробітництво відбулося наукове стажування співробітників ІА НАН України: к. і. н. Л. Кулаковської та к. і. н. Д. Нужного, які мали змогу опрацювати палеолітичні колекції в Інституті палеонтології людини та відвідати такі пам'ятки, як Ля Мікок (La Micoque — одна з найдавніших у Перігорі багатояркових палеолітичних стоянок), Ля Ферасі (багатояркова стоянка з індустріями м'ястє типу Ля Ферасі, шательперон й оріньяк та з похованнями неандертальців), Пеш-дель-Азе, Ложері Ба, Грот Вофре, Комбарель (довгий коридор з гравірованими зображеннями тварин), Фонт-де-Гом (відомий грот-коридор з палеолітичними розписами, серед яких трапляються зображення у формі даху, що часто ототожнюються з давніми будівлями), Абри Пато (одна із класичних верхньопалеолітичних стоянок з оріньякськими та граветськими шарами). До цього варто додати, що окремі з цих стоянок музеєфіковано (Комбарель, Фонт-де-Гом, абрі Пато), на інших геологічні розрізи законсервовано, і вони придатні для огляду та детального вивчення.

¹ Шовкопляс І.Г. Найдавніші пам'ятки народної художньої творчості на території України // Нар. творчість та етнографія. — 1963. — № 3. — С. 69—73.

² *Au temps des mammoths. Sous la direction de: Alain Foucault, Marylene Patou-Mathis.* — Paris, 2004. — 191 p.

³ *Au temps des mammoths. L'album de l'exposition.* — Paris, 2004. — 64 p.

⁴ *Philippo S. Les dessous du Mammout Tourbillon.* — Paris, 2004. — 43 p.

⁵ *Koualakovska L., Nuzhnyi D. Les armes et les outils du chasseur de mammoths; S. Pean, N. Kornietz, D. Nuzhnyi. Vivre du mammoth au Paleolithique en Ukraine // Dossier Pour la Science.* — 2004. — Avril — juin. — P. 82—96.